

Mladá veda

Young Science

Špeciálne vydanie

Mladá veda

Young Science

MEDZINÁRODNÝ VEDECKÝ ČASOPIS MLADÁ VEDA / YOUNG SCIENCE

Číslo 4, ročník 10., špeciálne číslo vydané v septembri 2022

ISSN 1339-3189

Kontakt: info@mladaveda.sk, tel.: +421 908 546 716, www.mladaveda.sk

Fotografia na obálke: Šarkan. © Branislav A. Švorc, foto.branisko.at

REDAKČNÁ RADA

doc. Ing. Peter Adamišín, PhD. (Katedra environmentálneho manažmentu, Prešovská univerzita, Prešov)

doc. Dr. Pavel Chromý, PhD. (Katedra sociálnej geografie a regionálneho rozvoje, Univerzita Karlova, Praha)

Mgr. Jakub Köry, PhD. (School of Mathematics & Statistics, University of Glasgow, Glasgow)

prof. Dr. Paul Robert Magocsi (Chair of Ukrainian Studies, University of Toronto; Royal Society of Canada)

Ing. Lucia Mikušová, PhD. (Ústav biochémie, výživy a ochrany zdravia, Slovenská technická univerzita, Bratislava)

doc. Ing. Peter Skok, CSc. (Ekomos s. r. o., Prešov)

prof. Ing. Róbert Štefko, Ph.D. (Katedra marketingu a medzinárodného obchodu, Prešovská univerzita, Prešov)

prof. PhDr. Peter Švorc, CSc., predseda (Inštitút histórie, Prešovská univerzita, Prešov)

doc. Ing. Petr Tománek, CSc. (Katedra veřejné ekonomiky, Vysoká škola báňská - Technická univerzita, Ostrava)

Mgr. Michal Garaj, PhD. (Katedra politických vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda, Trnava)

REDAKCIA

Mgr. Branislav A. Švorc, PhD., šéfredaktor (Vydavateľstvo UNIVERSUM, Prešov)

Mgr. Martin Hajduk, PhD. (Banícke múzeum, Rožňava)

PhDr. Magdaléna Keresztesová, PhD. (Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF, Nitra)

RNDr. Richard Nikischer, Ph.D. (Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Praha)

PhDr. Veronika Trstianska, PhD. (Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr FSS UKF, Nitra)

Mgr. Veronika Zuskáčová (Geografický ústav, Masarykova univerzita, Brno)

VYDAVATEĽ

Vydavateľstvo UNIVERSUM, spol. s r. o.

www.universum-eu.sk

Javorinská 26, 080 01 Prešov

Slovenská republika

INŠTITUCIONÁLNE REPOZITÁRE, ICH MOTIVAČNÉ FAKTORY A BARIÉRY PRE VYUŽÍVANIE

INSTITUTIONAL REPOSITORIES, THEIR MOTIVATIONAL FACTORS
AND BARRIERS FOR EXPLOTITATION

Alena Buzová¹

Autorka je absolventkou Vysokej školy bezpečnostného manažérstva v Košiciach. Inžinierske štúdium ukončila v roku 2019. Od roku 2020 študuje doktorandské štúdium na Vysokej škole bezpečnostného manažérstva v Košiciach. V súčasnosti pracuje ako riaditeľka Akademickej knižnice Vysokej školy bezpečnostného manažérstva v Košiciach, je vedúcou a konzultantkou bakalárskych prác, asistuje pri výuke predmetu Teória bezpečnosti a je autorkou viacerých príspevkov v odborných a vedeckých časopisoch.

Author is a graduate of the University of Security Management in Košice. She completed her engineering studies in 2019 in the field of study “Protection of Persons and Property” in the study program Security Management. Since 2020, she has been studying for a doctorate at the University of Security Management in Košice. In 2021, she successfully completed a master's degree in Master of Business Administration. She has been working at the university since 2009. She currently works as the director of the Academic Library of the University of Security Management in Košice, she is the supervisor and consultant of bachelor's theses, she assists in teaching the subject Security Theory and is the publisher of the school's publishing activities. She is the author of several articles in professional and scientific magazines.

Abstract

Changes related to the information revolution and progress in communication or information technologies have affected spreading the information in all areas of human life. For authors the scientific community and the academic environment, the electronic environment brings new challenges and obtaining the results of their scientific research. Repositories are a great benefit for institutions, however, the benefits for authors are not so obvious. Therefore the question arose of how to motivate these authors to publish their works in institutional repositories while also finding out what prevents or discourages them from this method of publication.

Key words: repository, motivation, barriers, factors

¹ Adresa pracoviska: Ing. Alena Buzová, MBA, Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, Akademická knižnica, Košťova 1, 040 01 Košice
E-mail: alena.buzova@vsbm.sk

Abstrakt

Zmeny súvisiace s informačnou revolúciou a pokrok v komunikačných či informačných technológiách ovplyvnili šírenie informácií vo všetkých oblastiach ľudského života. Pre autorov, či vedeckú komunitu a akademické prostredie tak elektronické prostredie prináša nové výzvy a získavanie výsledkov ich vedeckého bádania. Repozitáre sú pre inštitúcie veľkým benefitom, avšak prínosy pre autorov nie sú až tak zrejmé. Preto vznikla otázka ako týchto autorov motivovať aby zverejňovali svoje diela v inštitucionálnych repozitároch, pritom však aj zistiť, čo im bráni či odrádza od tohto spôsobu zverejňovania.

Kľúčové slová: repozitár, motivácia, bariéry, faktory

Úvod

K základným súčasťami vedeckej práce a hybnou silou napredovania vedy a ľudského poznania je komunikácia informácií, získavanie informácií či delenie sa o výsledky vedeckej činnosti. Autori v súčasnosti prezentujú svoje výsledky prostredníctvom rôznych spôsobov vedeckej komunikácie v elektronickom prostredí. Veľmi častým spôsobom publikovania odborných vedeckých informácií sa stávajú online časopisy, elektronické knihy ale aj blogy, webové stránky autorov či repozitáre. Inštitucionálne repozitáre vystupujú v akademickej sfére do popredia, pretože predstavujú nástroj na šírenie a uchovávanie vedeckých informácií, ale aj propagáciu inštitúcie, či vedeckého kolektívu ako aj samotného autora. Príspevok tak poukazuje na prvky a bariéry ktorých vplývajú na vkladanie materiálov do repozitárov.

Inštitucionálne repozitáre

Inštitucionálne repozitáre obsahujú dokumenty, ktoré inštitúcia chce uchovávať a sprístupňovať a to aj vrátane tzv. „sivej literatúry“. Inštitucionálne repozitáre v akademickom prostredí a vo vedecko-výskumných inštitúciách spĺňajú dve strategické úlohy. Prvou úlohou je podpora vedeckej komunikácie, rozšírenie prístupu k vedeckým výsledkom a zvýšenie konkurencieschopnosti inštitúcie. Druhou úlohou je, že predstavujú IR kvantitatívny ukazovateľ kvality inštitúcie, demonštrujú vedecký, sociálny a ekonomický význam výskumnej činnosti a taktiež spoločenský prínos danej inštitúcie.²

Základné črty inštitucionálnych repozitárov:³

- Inštitucionálne pokrytie: obsahom sú práce akademickej obce inštitúcie
- Vedecko – odborný obsah : výskumné správy, publikované články, prednášky, kvalifikačné práce a pod.
- Kumulatívnosť a trvácnosť: dlhodobá archivácia
- Interoperabilita a otvorený bezplatný prístup

Medzi výhody inštitucionálneho repozitára pre univerzity, vysoké školy a vedecko-výskumné inštitúcie patria:

- Vytvorenie jednotného priestoru pre šírenie vedeckých poznatkov v celosvetovom meradle so zachovaním autorského práva

² KOPECKÁ, M. 2014. Motivačné faktory a bariéry využívania inštitucionálnych repozitárov: Zborník príspevkov filozofickej fakulty Univerzity Komenského, str. 55 – 66.

³ MAŤAŠOVSKÁ, M. 2005. Digitálne akademické repozitáre a knižnice. In: ITlib, Bratislava.

- Archivácia ale aj sprístupnenie dát či výskumných materiálov
- Zvýšenie vplyvu a významu výskumov vysokej školy, ale aj propagácia práce inštitúcie a to na národnej ale aj medzinárodnej úrovni
- Lepší prístup k prácam, komunikácia informácií
- Zjednotenie procesov a úloh, ktoré sú spojené s publikovaním prác, analýza činnosti pracovníkov pre získanie grantov, vytvorenie personálnych bibliografií, ale aj bibliografii celej inštitúcie⁴
- Zviditeľnenie inštitúcie na internete, zvýšenie rankingu v celosvetovom hodnotení
- Vybudovanie portfólia kvalifikačných prác študentov
- Vytvorenie strategického marketingového nástroja pre získavanie sponzorov
- Podpora spolupráce a kooperácie medzi členmi vysokej školy: autori, pedagógovia – vedenie vysokej školy- výpočtové centrá- pracovníci v knižnici

Motivácia publikovania

Celá vedecká komunikácia a to prostredníctvom tlačenej komunikačnej kanálov alebo v elektronickom prostredí je postavená na motivácii autorov o podelenie sa s výsledkami ich vedeckovýskumnej práce. Motiváciu teda môžeme chápať ako „ vnútorný stav, ktorý podnecuje jednotlivca k aktivite k určitému cieľu,“⁵

Hovoríme tak o vnútornej hnacej sile, ktorá riadi ale aj usmerňuje konanie človeka. V Maslowej pyramíde je motivácia spojená s uspokojením ľudských potrieb, ktoré stoja na úplnom vrchole. Prostredníctvom publikovania tak autori zverejňujú svoje výsledky a tak si upevňujú postavenie vo vedeckej komunite. Podľa počtu publikovaných prác tak vplýva finančné ohodnotenie autora, ale aj jeho kariérny rast. *Prezentácia výsledkov vedeckej činnosti je podporená snahou rozvoj daného vedeckého odboru, ale aj úsilím vyriešenia daného skúmaného problému a ktoré môže byť odmenené a to dosiahnutím medzinárodného uznania ale aj prestíže autora a jeho inštitúcie.*⁶

Motivácia a bariéry inštitucionálnych repozitárov

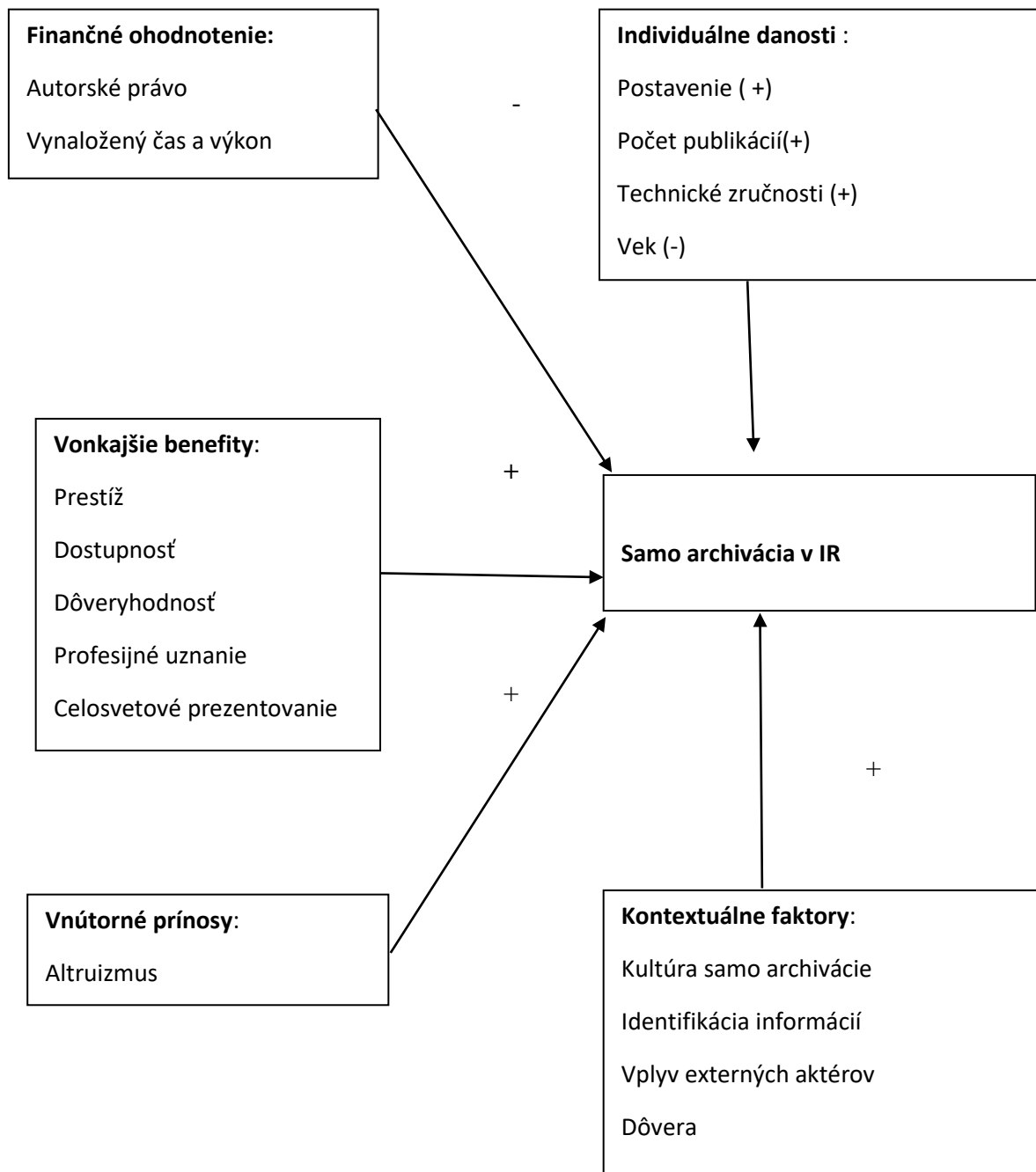
Vnímame viaceré motivačné faktory a bariéry, ktoré vplývajú na publikovanie v elektronickom prostredí. Otázkou však sú faktory, ktoré ovplyvňujú sprístupnenie vedeckých prác prostredníctvom inštitucionálnych repozitárov, nakoľko problematika budovania repozitárov v inštitúciách prináša sa sebou výhody, ale aj bariéry. Dôležité sú napríklad technické problémy, ktoré sú spojené s budovaním ale aj udržateľnosťou repozitárov. Dôležité je však zamerať sa na motiváciu autorov využiť repozitár, alebo autori využijú sprístupnenie vedeckej práce pomocou vydavateľstva.

⁴ STEINEROVÁ, J. 2012. Informačná ekológia akademického informačného prostredia. Bratislava.

⁵ KOPECKÁ, M. 2014. Motivačné faktory a bariéry využívania inštitucionálnych repozitárov: Zborník príspevkov filozofickej fakulty Univerzity Komenského, str. 55 – 66.

⁶ DUBINI, P. 2010. Authors publication strategies in scholarly publishing. ELPUB: Helsinki. str.119-141.

Profesor Kim 2011⁷ uskutočnil výskum, ktorý bol venovaný motivačným faktorom a bariéram pri práci s repositármi. V tomto výskume sa profesor Kim zameril na vedcov ale aj akademických pracovníkov, ktorí už dlhšie pracujú s repositármi a na základe ich odpovedí tak určil hnacie sily ale aj prekážky pri rozhodovaní sa v otázke výberu komunikačného kanálu. Faktory a bariéry zobrazil na obr. 1.

Obr. 1 – Model faktorov pre využívanie inštitucionálnych repositárov
Zdroj: vlastné spracovanie

⁷ KIM, J. 2011. Motivations of Faculty Self-archiving in Institutional Repositories. Oxford, str. 246-354.

Môžeme teda konštatovať, že výskumy nám identifikovali bariéry a motivačné faktory. Tieto faktory teda vyplývajú na využívanie inštitucionálnych repozitárov. Pre autorov ktorí publikujú je dôležitá otázka ochrany autorského práva. Preto ochrana autorského práva či plagiátorstva nám predstavujú jednu z najväčších bariér využívania inštitucionálnych repozitárov. Keďže vedecko- výskumní pracovníci nie sú si istí v politike vydavateľstiev vzťahujúcej sa k možnostiam samo archivácie prác v repozitároch. Sú teda presvedčení, že je bezpečnejšie nevyžívať samo archivovanie diel v repozitároch. *Služba SHERPA/RoMEO ponúka prehľad licenčných politík vydavateľstiev a taktiež možnosti archivácie publikovaných prác.*⁸ Táto služba informuje aj o možnosti ukladania preprintov či finálnych vydavateľstiev verzií článkov do repozitárov, ktoré už boli uverejnené prostredníctvom online časopisov. Otázky s ochranou autorských práv ponúkajú licenčné opatrenia Creative Commons používané v Open Access. Tieto licenčné opatrenia tak ponúkajú autorom rozhodnúť sa o šírení elektronickej verzii ich diela, zahŕňajú taktiež práva na šírenie diela, ochranu autorstva, úpravu diela ale aj práva na komerčné použitie či už myšlienok tak aj celej práce. Na Slovensku sa však tieto opatrenia používajú sporadicky, nakoľko tato situácia je spojená s nízkym povedomím o týchto možnostiach inštitucionálnych repozitárov. Táto nedostatočná informovanosť nám predstavuje dôležitú prekážku uchovávaní vedecko-výskumných prác v repozitároch. Neznalosť autorov sa tak odráža aj na strachu z používania repozitárov alebo z predpokladanej náročnosti vkladania prác a vytvárania metadát k prácam.⁹

Pri otázkach finančného ohodnotenia a vynaloženého času či úsilia je spojitosť s ochotou podelenia sa s dosiahnutými výsledkami, pretože sprístupnením diela prostredníctvom repozitára sa autor vzdáva autorského honoráru. Myšlienka otvoreného prístupu k vedeckým informáciám tak podporuje motiváciu či obohatenie autorov, ktorú predstavuje altruizmus a idea „ideálneho vedca“. Realizovaný prieskum na Slovensku poukázal, že v slovenskom akademickom prostredí sa problematika financií týka nedostatku prostriedkov na začatie budovania a riadenia inštitucionálnych repozitárov.¹⁰

Pri využívaní inštitucionálnych repozitárov môžeme medzi motivujúce faktory zaradiť efektívnosť či rýchlosť uverejňovania článkov, ale aj neobmedzený prístup k vedeckým informáciám. Efektívnosť zverejňovania a rýchlosť zverejňovania umožňuje forma uchovávaní či publikovania prác, ktorá je založená na samo archivovaní. Takáto samo archivácia diela samotným autorom je spojená s dôveryhodnosťou, ale aj kvalitou a originalitou informácií, ktoré sa pri tradičnom publikovaní preverujú a to anonymným recenzovaním.

Publikovanie prostredníctvom repozitára pre začínajúcich autorov predstavuje možnosť získania spätnej väzby na priebeh ako aj na celkové výsledky ich činnosti. Výskumy hovoria tiež o propagácii výsledkov ich včasným šírením sa rozširuje čitateľská obec, získavajú sa nové kontakty a spolupráce medzinárodného charakteru. Veľkým prínosom pre autorov ale aj vysokú školu je tak dostupnosť či celosvetová prezentácie, ale aj reklama, profesijné uznanie, akademické ohodnotenie a postavenie vo vedeckej oblasti. Dostupnosťou

⁸ SHERPA/RoMEO. Nottingham: University of Nottingham. About RomEO.

⁹ KOPECKÁ, M. 2014. Motivačné faktory a bariéry využívania inštitucionálnych repozitárov: Zborník príspevkov filozofickej fakulty Univerzity Komenského, str. 55 – 66.

¹⁰ STEINEROVÁ, J. 2012. Informačná ekológia akademického informačného prostredia. Bratislava.

chápeme pridelenie identifikátora a to všetkým vloženým materiálom. Inštitucionálne repozitáre sú tak ideálnymi prostriedkami na ochranu materiálov ale aj dlhodobú archiváciu.

Je dôležité však hovoriť aj o individuálnych danostiach človeka, jeho postavením, počtom publikovaných prác či technickými zručnosťami a vekom, ktoré však môžu byť prínosom ale aj nevýhodou ba dokonca bariérou pri využívaní inštitucionálnych repozitárov.

Záver

Inštitucionálne repozitáre či politika otvoreného prístupu k vedecko- výskumným informáciám prinášajú pre vysoké školy, inštitúcie a vedcov veľa výhod. Nestačí sa teda venovať len technickým záležitostiam budovania repozitárov, ale je dôležité venovať pozornosť vedecko- výskumným pracovníkom a akademickým pracovníkom, ktorí repozitáre budú v budúcnosti využívať. Autori sa pri využívaní repozitárov stretnú s rôznymi bariérami či motivačnými faktormi, ktoré vplyvajú na ich postoj k možnosti inštitucionálnych repozitárov, preto dostatočná informovanosť ale aj prezentácia myšlienok otvoreného prístupu majú tvoriť prvotnú fázu budovania repozitára. Je preto dôležité aby každá inštitúcia vyriešila dôležité problémy a bariéry pre využitie repozitárov a to ochranu autorského práva ale aj ochranu autorských prác pred plagiátorstvom.

*Tento článok odporúčal na publikovanie vo vedeckom časopise Mladá veda:
Prof. zvw. Dr hab. Andrzej Misiuk*

Použitá literatúra

1. DUBINI,P. 2010. Authors publicationstrategies in scholarly publishing. *Publishing in the networked world*. Helsinki: ELPUB. S. 119 - 141[CIT. 2022-06-15]. Dostupné na: http://elpub.scix.net/data/works/att/110_alpub2010_content.pdf
2. KIM, Jihyun. 2011. Motivations of Faculty Self-archiving in Institutional Repositories. *The Journal of Academic Librarianship*. Oxford: Pergamon. S. 246-254 [cit. 2022-06-16].Dostupné na: <http://sciencedirect.com/science/article/pii/S0099133311000310>
3. RoMEO. 2006-2013. *SHERPA/RoMEO* [online]. Nottingham: University of Nottingham [cit. 2022-07-01]. Dostupné na : <http://www.sherpa.ac.uk/romeo/about.php?la,2013>
4. STEINEROVA, Jela. 2012. *Informačná ekológia akademického informačného prostredia*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. ISBN 97-80-223-3178-4.
5. MAŤAŠOVSKÁ, Milena. 2005. Digitálne akademické repozitáre a knižnice. *ITlib*. [online]. Bratislava: CVTI SR, 2 [cit..2022-06-20]. Dostupné na : <http://itlib.cvtisr.sk/archiv/2005/2>

Mladá veda

Young Science

ISSN 1339-3189